

З М Е С Т

Сьнянны дзень

В. Мароз, Неаказанізм і беларусы	1
С. Яновіч, Палітычныя перспектывы Беларускага Краю	5
Я. Іванюк, Беларусы і наменклатура	8
В. Мароз, У кааліцыі з крывадушнікамі	12
Вядзьмак Менскі, Вартаўнікам Гулагу і іншым верш	17

Гісторыя

Д. Туронак, Загадка смерці Францішка Аляхновіча	19
Лямец, Забыты тэкст Вацлава Ластоўскага	23

<u>Ад рэдакцыі</u>	27
--------------------------	----

kanTakt

Перадрук дазваляецца са спасылкай на крыніцу.
Падрыхтоўка выпуску закончана 15 ліпеня 1990 г.

КАНТАКТ

ШЛЯХІ БЕЛАРУСКАЙ ДУМКИ

ГОД ВЫД. II

№ 2/4/ ЛІПЕНЬ 1990

С Ъ Н Н Я Ш Н І Д З Е Н Ь

Віктар Мароз

Неаказанізм і беларусы

Здзіўляе мяне не сьнянныя польская палітыка ў адносінах да Беларусі, але пасіўнасць дэмакратычных сіл у Менску да рэзультатаў гэтай палітыкі. Не пішу тут пра становішча камуністычных улад, якія фактычна з'яўляюцца каланіяльнымі, ці нават акупацыйнымі ўладамі. Усе значныя, зробленыя камуністамі на беларускім народзе, давалі яго да заняпаду. Апошні эксперымент, які Масква праводзіць рукамі сваіх сатрапаў у Менску ў адносінах да хмароў Чарнобыльскай зоны, праўдападобна закончыцца смерцю каля 2 мільёнаў беларусаў, Наму нацыю чакае чарговы генцыд, які будзе працягвацца дзесяткі гадоў, а віноўныя наўрад ці знойдуцца...

Эканамічным, экалагічным, маральным і палітычным крызіс на Беларусі стварае сітуацыю, у якой здабываць уплывы можа кожны, хто запрапануе нешта іншае. Гэта разумець палітыкі. Іх палітыка з'яўляецца вынікам не толькі сітуацыі на Беларусі, але і новага становішча ва усходняй Еўропе. Шматвяковае саперніцтва між Варшавай і Масквой на Беларусі цяпер уваходзіць у новы этап, якога важнай прыкметай з'яўляецца існаванне трэцяй рэальнай сілы - беларускага палітычнага руху.

Праўда, гэты рух толькі пачынае адроджацца, здабываць да-сведчанне і вылучаць жыццёвыя пытанні навай бацькаўчымі, у тым ліку і адносімі да суседніх народаў. Дзелчы Беларускага Народнага Фронту "Адраджэнне" ужо давалі дакладна перааналізаваці маскоўскую палітыку і яе вынікі. Нарэшце пачаўся разгляд і польскай палітыкі. Па гэтай пытанню нядаўна з'явіліся ў менскім "ЛіМ-е" два сасіднія артыкулы Аляксандра Сідаровіча, з якіх апошні - "Ці будзем мы нацыяй?" /"ЛіМ", 29 УІ 1990/ выклікаў нават пратэст польскага консула ў Менску, які звярнуўся да кіраўніц-

тва БНФ з патрабаваннем, каб яно аднеслася да гэтага артыкула і выказала сваё абурэнне. На маю думку, польскі консул на Беларусі паводзіць сябе не толькі як прэфект рымскай правінцыі, ён проста абражае гаспадароў гэтай зямлі.

Што ж напісаў Сідарэвіч, што так занепакоіла консула? На падставе фактаў ён паказаў асноўныя мэты польскай дзяржавы і яе Каталіцкай царквы ў іх дзейнасці на Беларусі. Высновы Сідарэвіча такія: ажыццяўляючы сваю ўсходнюю палітыку польская дзяржава заўсёды спрыяла каталіцызацыі, а яе Каталіцкая царква пераўтварала беларусаў ды інных у палякаў. У мінуласці мэты гэтай царквы і дзяржавы супадалі, у выніку чаго міф "паляк - гэта католік" і наадварот пераўтваралася ў рэчаіснасць.

Далей Сідарэвіч сцвярджае факт выкарыстоўвання прынцыпаў гэтай традыцыйнай палітыкі ў сучаснасці. На Беларусь наплываюць многія місіянеры і вялікія сумы долараў на польскую культуру, асвету і арганізацыйную дзейнасць. Пасля ўстанаўлення Т. Кандрусевіча епіскапам Беларусі каталіцкія ксяндзы разгарнулі ліхаманкавую дзейнасць. Пры тым ніхто не звяртае ўвагі на факт, што большасць католікаў на Беларусі гэта беларусы. Ім назначана быць палякамі. Абапіраючыся на факты і польскую каталіцкую прэсу, Сідарэвіч паказуе, якім чынам Беларусь можа пераўтварыцца з камуністычнай рэспублікі ў польска-каталіцкі край. Паказуе таксама мэты дзейнасці польскіх ксяндзоў і ў праваслаўных асяродках.

Польскі консул гаварыў прадстаўнікам БНФ: "... няма ніякай планаванай акцыі пашырэння польскіх уплываў на Беларусі, - гэта ёсць проста адраджэнне польскасці. Таму і касцёл і дзяржава дапамагаюць як могуць, але гэта адбываецца без супроцьбеларускіх дзеянняў". Не ведаю, ці ў гэтым банальна паверымі дзеячы "Фронту", але калі сённяшнія расейска- і беларускамоўныя "савецкія людзі" пачуюцца палякамі, то апроч камуністычнага нігілізму і расейскага шавінізму выявіцца трэцяя хвароба - польскі нацыянальны і рэлігійны фанатызм, які будзе знішчаць беларускі аслаблены арганізм.

У палякаў існуе загадаваным імперыяльным комплекс, які маніфэставаць пакуць што не вельмі магчыма. І хаця ім удалося дасягнуць да асуджэння пакту Рымбэнтрон-Молатаў і яго акрэслення за "няважым ад самага пачатку", то аднак ніхто адкрыта не выступіў за вяртанне даваенных межаў. І не адсутнасць зацікаўлення палякаў землямі за т. зв. лініяй Керзана, ані нейкая савецкая пагроза не дазваляе ім гаварыць пра змену дзяржаўных межаў, а толькі аб'яднаная Нямеччына. Палякі разумеюць, што якая-небудзь імскісія пра змену межаў гэта палітычнае самагубства. Таму, нічога аб гэтым не гавораць, яны пашыраюць уплыў ў сваіх былых калоніях, асабліва на Беларусі. Польскія гісторыкі, публіцысты і іншыя прафесіянальныя прапагандысты здаўна пішуць аб мільёнах палякаў вывезеных у Сібір у час шаленстваў НКВС у гадах 1939-1941. З гэтага ліку выглядала б, што энкаведзісты вывезлі з Беларусі некалькі разоў больш палякаў, чым іх там было. Праўда тут няважная. Справа ў тым, каб паказаць даваенны этнічны характар гэтай зямлі, згодна з пажаданнем аўтараў.

Як грыбы пасля дажджу вырастаюць у Польшчы розныя рэвізіянісцкія арганізацыі - Таварыства Сяброў Гародні і Вільні, Таварыства Любіцеляў Беларусі і іншыя, паўстаюць навуковыя інстытуты, якія дэталёва вывучаюць сацыяльныя, культурныя, рэлігійныя, эканамічныя і палітычныя праблемы Беларусі. У польскіх сярэдніх і вышэйшых школах вучацца патрыятызму маладыя людзі з Беларусі, якія пасля вяртання на бацькаўшчыну будуць місіянерамі польскай справы. Калі дзеячы БНФ абмяркоўвалі з польскімі палітыкамі арганізацыю адпачынку ў Польшчы для дзяцей з Чарнобыльскай зоны, то ксяндзы, якія мелі непасрэдна займацца гэтай акцыяй, дамагаліся толькі дзяцей палякаў, каб іх гатаваць ад русіфікацыі. Няшчасце, хваробы і цяжкія дзеці беларусаў іх не цікавілі.

У гэтых адносінах характэрная гутарка карэспандэнта бээн-эфаўскіх "Навінаў", Валерыя Буйвала, з кансультантам польскага сената Ёжым Маршам Навакоўскім /гл. "Навіны", 14 VI 1990/. На запытанне Буйвала, як развязаць праблемы польскай меншасці на Беларусі і беларускай у Польшчы, польскі палітык падказваў як памагаць палякам у Беларусі, аднак не сказаў ні слова адносна беларускай меншасці ў Польшчы. Відавочна, паводле Навакоўскага, такая праблема выступае толькі на Беларусі, а ў Польшчы яе няма. Да такіх высноваў ужо даўно дайшлі беластоцкія салідарнікі /Лебэнштайн/ і т. зв. незалежная прэса.

Ашаламляючымі тэмпамі ідзе паланізацыя Гродзеншчыны. Палякі кінулі там аграмадныя сродкі. Вядомы польскі шавініст, Адам Лабронскі, піша нават, што Гародня гэта польскі горад /"Кур'ер Подляскі", № 174/. Канадамі Каталіцкай царквы безупынна льецца матэрыяльная і інтэлектуальная дапамога. Невыпадкова епіскапам Беларусі ўстанавілі паляка, хаця былі адпаведныя кандыдаты беларусы. Надалей пастырамі праваслаўных беларусаў застаюцца расейцы, а каталіцкіх - палякі. Я ўжо не здзіўляюся тым маладым беларусам, якія мараць аб вяртанні паганства і аб тым, каб усё пачаць нанова. Вядома, гэта толькі фантазія, як рэакцыя на працягласць духоўнага каланіялізму.

З польскага пункту гледжання даволі прыкрым фактарам з'яўляецца беларускі энклаў на Беластоцчыне. Як жа тут гаварыць пра "польскасць" паловы Беларусі, калі ў Польшчы на тэрыторыі некалькіх гмін паўстаюць беларускія структуры і ўсё больш актывізуецца невялікая, сістэматычна паланізаваная, беларуская грамадскасць. Гэтая яе актыўнасць, выкліканая патрэбай абароны ад польскага шавінізму, моцна раз'юшавае мясцовых "патрыётаў". Беларусы абвінавачваюцца ва ўсіх магчымых злачынствах, але маюць толькі адну "Ніву", не маглі весці нармальнага змагання за сваю нацыянальную годнасць.

Пад час выбарчай кампаніі ў мясцовыя самаўрады палякі ставалі тактыку ігнаравання беларускага палітычнага руху і кампраметавання яго лідэраў. Яны трактавалі беларусаў як дзяцей, якія павінны слухацца сваіх паноў і настаўнікаў. Сярод гэтых апошніх бачылі сябе. Выглядае на тое, што беларусы, калі хочунь, каб на іх глядзелі як на добрых дзетак, павінны не толькі слухацца, але і заўсёды дзякаваць за польскія школы, за ака-

намічны мадазм, за спалення цэрквы і Уліўную талерантнасць. Гэта часам нагадвае нейкую трагікамедыю, толькі невядома ці з ле смяяцца, ці плакаць.

Імперыяльная хвароба нашых "братоў"-палякаў не дае магчымасці для аптымістычных ацэнак. У адных беларусаў яна выклікае страх, што мяне асабліва не здзіўляе, паколькі людзі памятаюць пасляваенны генацыд - Зані, Залешаны, Шпакі і дзесяткі іншых сімвалаў зверства; у іншых яна выклікае абурэнне і нацыяналізм што таксама небяспечна, паколькі можа пусціць у ход нікому непатрэбны спіраль ненавісці. Баюся яшчэ аднаго, што прыдуманая шавінізмам беларусы заціхнуць і знешне маніфестуючы паланафіліства і лакейства, унутры будуць чакаць нагоды рэванжу. А гэта нікому не прынясе добраў будучыні. Не беларусы і не палякі рашаюць лёс Еўропы. Тут усё можа здарыцца. Таму не разумею палякаў, якія паўтараюць даўнія памылкі.

Цікава заўважыць, што палякі патрапілі змяніць свае адносіны да Украінцаў, з якімі іх раздзяляла куды большая варожасць, чым з беларусамі. Яшчэ нядаўна Украінец у вачах паляка быў нейкім "бандэраўцам" з акрываўленай сякерай у руках, а сёння ён саюзнік, аб'яднаны супольным інтарэсам. Гэта я разумею. Тут супадаюць палітычныя мэты Ватыкану, Польшчы і часткі Украінскіх палітыкаў. Ватыкан бачыць нагоду, якой не было пасля апошняй вайны - экспансіі на ўсход, што нічым не пагражае Украінскім грэка-католікам. У іх ёсць свае епіскапы і святары. Палякі бачаць сярод Украінцаў патэнцыял, які зможа самастойна існаваць і аддзяліць Польшчу ад Расіі. Вядома, што і Украінскім незалежнікам патрэбныя добрыя адносіны з палякамі.

На Беларусі такога патэнцыялу няма. Няма інтэлектуальных сіл, якія маглі б пакіраваць працэсам у напрамку незалежнасці, а БНФ мае, пакуль што, невялікую грамадскую базу. Няма эканамічных падстаў да незалежнасці, 1/3 народу і тэрыторыі чакае няясная будучыня, 40% савецкіх ракетных устаноў размешчана на тэрыторыі Беларусі, што з'яўляецца дадатковым аргументам для Масквы, каб не дапусціць да незалежнасці.

Палякі лічаць, што беларусы, якіх русіфікацыя амаль пазбавіла нацыянальнага аблічча, пойдучы ў бок паланізацыі, калі ім будуць запрапанаваны іншы вартасці, чым расейска-камуністычны каланіялізм. /На маю думку, гэта ўжо пачалося на Гродзеншчыне/. "Савецкі чалавек" перастае існаваць, як сацыяльна-маральная катэгорыя. Польшкая дзяржава і яе Католіцкая царква маюць вялікія магчымасці паўплываць свае ўплывы ў "савецкім народзе", таму як беларусы, хаця нібыта ў сваёй дзяржаве, не карыстаюцца яе падтрымкай. У гэтых адносінах каланіяльная адміністрацыя БССР будзе толькі пераадаваць, абзываючы свядомых беларусаў нацыяналістамі, экстрэмістамі і г. д. Нягледзячы на шумную прапаганду, па сутнасці не змянілася становішча беларускай мовы ў школах і іншых сферах грамадскага жыцця. Інакш кажучы, беларусы сталіся горшым гатункам расейцаў, так як у Польшчы яны робяцца горшым гатункам палякаў/"праваслаўныя палякі"/.

Як падняць беларускі народ з гэтага багна пакуль ён зусім не разтопіцца сярод амалелых ад шавінізму суседаў? Чарнібыль і Курапаты моцна патраслі сумленнем беларусаў, спынілі камуністычныя эксперыменты, аднак не змянілі інтэлекту і прывычкі. Беларускай інтэлігенцыі трэба 10-20 гадоў цяжкай арганічнай працы ў галіне асветы, культуры, гаспадаркі і палітыкі. Толькі ці час дазволіць, а "братнія" народы не здушаць намаганняў?

На Беластоцчыне беларуская інтэлігенцыя пачала такую працу, аднак невядома, як доўга яна вытрымае, калі гэты працэс не пачнецца ў шырэйшых маштабах у БССР. Усё ж, пакуль нам час дазваляе, трэба зрабіць усё магчымае, а нават больш, каб беларусы сталі нармальнай нацыяй. Усё можа змяніцца ў Савецкім Саюзе, можа змяніцца і ў Польшчы. І шкада было б, каб новыя пакаленні пачыналі ад пачатку. Нашы ўсходнія і заходнія "браты" маюць вялікія традыцыйныя экспансіі свайго шавінізму. Мы можам толькі прапаваць над сабой, для сябе, для свайго народу. Гэтую магчымасць мы абавязаны выкарыстаць, каб у будучыні ганарыліся, што нарадзіліся беларусамі.

Сакрат Яновіч

Палітычныя перспектывы Беластоцкага Краю

Беластоцкі Край - гэта беларусамоўная частка ваяводства, разам зь Беластокам як цэнтрам беларускага тут культурнага ды палітычнага руху. Такі тэрмін не падабаецца нашым інтэлігентным антаганістам; слушна бачаць яны ў ім спробу беларусаў выходзіць з польскага рэгіяналізму і фармавання адчування ўласнай нацыянальнай бацькаўшчыны ў рамках Польскай Дзяржавы. Гэта з'яўляецца аўтанамізацыя, хоць пакуль слабая, будзе расці адначасна з дэмакратызаванай і непазьбежнай дэцэнтралізацыяй жыцця ў краіне. Чалавек перастае быць казённым, скарбовым халопам, і бярэ лёс у свае рукі. Працэс мацавання эмацыянальных і матэрыяльных сувязяў асобы са сваяцкім староньнем, даўно відочны на захадзе Еўропы, адновіцца і ў нас пасля эпохі феўдальных абсурдаў псеўдакамунізму. Гэткі камунізм як ідэалёгія раў замест працы мусіў закончыцца катастрофай. На першы, павярхоўны погляд, здзіўляе толькі тое, што здарылася гэта аж так хутка!

Фармуецца Еўропа айчынаў; знікае Еўропа імперыяў. Пагранічныя бар'еры пераўтвараюцца ў адміністрацыйныя паняцці. Дзяржаўная сувэрэнітэсць не абазначае ізаляванасці паміж народамі. Раўнапраўе дзяржаў паўплывае ў роўнасць нацыяў, што асабліва важнае і нам, беларускай меншасці.

Традыцый беларускага нацыянальнага руху ў Беластоцкім Краі - мізерныя. Каб зразумець прычыну таго, трэба найперш памятаць аб тым, што мы знаходзімся на ўскраіне арэалу Беларускага Народу. Затым, у выніку плебэйскага характару яго базы, - заможныя класы і слаі былі палінізаваныя або русыфікаваныя, - усё грамадзка жывое ў ім у міжваенны захліснулася папулістычнай хваляй, адкуль блізкі крок у варунках капіталізму ў камуністычную дэмагогію або ў фашызм. Таму стабільнага згуртавання беларусаў, сталага часопіса для іх як мінімум, у нас ніколі дагэтуль не было. Беларуская культурная і палітычная фронда ў беластоцкім старонні выяўлялася эпизадычна і зь вялікімі перапынкамі /парызаншчына ў Белавескай Пущы 1922 г., міг славуце Грамады восенню 1926 г., інцыдэнтальныя самадзейныя гурткі ў трыцятых гадах/. Нацыянальная падпольная дзейнасць існавала маргінальна, не прабіўшыся з малаістотнай элітарнасці ў масавасць. Быў брак кампетэнтных кадраў, паважных сродкаў, некан'юктурнай замежнай падмогі. Адзіным кваліфікаваным паддольлем са значным рэзанансам лічылася Камуністычная Партыя Заходняй Беларусі. Мела яна ўсе тры вышэйспомненыя якасці, г.зн. даныя на працягласць і незнішталнасць у сутыкненнях з рэпрэсійным апаратам тадышняй Польшчы. Канспірацыя гэтая характарызавалася, вядомая справа, глыбальным імперскім падыходам да беларускага пытання як усяго толькі дэталі эўрапейскай сытуацыі, а аэіная беларускасць зводзілася на практыцы да рэгіянальнай назвы, спецыфікі дзеяння секцыі сусветнай арганізацыі. Хутка тое спраўдзілася, калі ў малады яшчэ сталінізм КПЗБ павярнулася супроць беларушчыны, чым аб'ектыўна ўспамагла польскія тэндэнцыі на т. зв. крэсах.

Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка, рэдукаваная да калініяльнай палітычна-эканамічнай канторы Крамя, не мела рэальнага значэння. Зрэшты, нават сяньня наша насельніцтва яе заўважае накіталт расійскага генэрал-губэрнатарства; Гародня, Бярэсце ці Мемск, гэта - звычайна - Расея, бо ўсё там па-руску.

Пашыраную ў Заходняй Беларусі пракамуністычную арыентацыю зламала сама савецкая ўлада, пасля верасня 1939 г. У значнай меры гэтым менавіта магчыма тлумачыць паўсюдна аб'яквыя адносіны да прыходу немцаў летам сорак першага. Гэтую акупацыю --- спачатку лагаднейшую за савецкую -- нашы людзі ўспрымалі спакойна, нярэдка і з некаторай симпатый да т.зв. нямецкага парадку і лягічнасці. Вайна між двума таталітарызмамі кіравалася, аднак жа, сваімі законамі. Першымі парушылі спакой тутэйшых беларусаў якраз палякі, будучы элементам лепей дасведчаным у адміністрацыі і таму болей прыдатным акупантам. Яны пачалі помсціць нам за нядаўні камунізм нашых актыўных адзінак, што выклікала рэфлекс абароны. Наганялі тым самым кліентаў пранямецкім беларускім арганізацыям з аднаго боку, і савецкім кадравікам па мантажы партызанскага руху - з другога. Былі гэта абцугі.

У пасляваенны ж час, так сказаць, беларускаму страху зрабілася лягчэй. Праўда, надалей забівалі нас і палілі хаты, але

Ужо польскія банды, за якімі ганялася польскае ж войска прамакоўскага ўраду. Потым усё адбылося, прыблізна, як у Расеі: палінізацыя па ўзору русыфікацыі, удэкі народу з калектывізаванай вёскі ў прамысловыя гарады, татальнае маўчаньне і маральнае дэгенэрацтва; была і розніца - у Польшчы мякчэй і нічога да канца.

У сорак дзевятым заіскрыліся шанцы на нешта беларускае/аднаўленне меншаснага школьніцтва/. У пяцьдзсят ластым - "Ніва", Беларускае грамадзка-культурнае таварыства; і неўзабаве - сумежны ім утварэнні. Наводзіць на сумныя роздумы вось што: спатрэбілася ажно чвэрць веку, зьяўленьня "Салідарнасці" у 1980 годзе, пакуль змаглі прабіцца праз бязгрэшнае наша культурніцтва нясьмелыя парасткі беларускага палітычнага руху, яго пачаткова канспірацыйныя структуры /- Беларускае Незалежнае Выдавецтва, Беларускае Аб'яднаньне Студэнтаў/. Сьведчаньне таго, як марудна і доўга фэрментуе нацыянальны працэс, і як лёгка і нялёгка перапыніць яго.

Беларускі палітычны рух у Беластоцкім Краі стаўся несэзонным фактам, фінальным этапам з этнічнасці ў нацыянальнасць, трансфармацыяй насельніцтва ў народ. Якія ж яму перспектывы? Насампепад абумоўлены яны мінулым, як і цяперашнім часам, і тэндэнцыямі ў будучыню, тую бліжэйшую, бачную. Ён, гэты наш рух, дасягнуў - нарэшце! - нармальнасці, стаў клясычным для такога роду зьяў кампанэнтам мясцовага гараджкога жыцця, пазбываючыся стэрэатыпу тоеснасці зь вёскай, гістарычная роля якой скончылася разам з фэўдалізмам. Гарадызацыя - індустрыяльная фаза цывілізацыі - магла яго забіць у зародку, калі б наша сельская гаспадарка страціла сваю ўсходнеэўрапейскую анахранічнасць і сталася фэрмэрскім працягам горада. Так не здарылася, хоць эканамічны пахунак несумненна зьменіць паслямаінтковы краявід Беластоцкага Краю больш-менш на падабенства раней разьвітай заходняй Эўропы, дзе -хутарскія фальваркі і мястэчкі. Гэта і будзе так сказаць, натуральным асяродзьдзем для беларускай партыйнасці, фонам лучнасці дзеля абароны інтарэсаў гаспадароў, рамеснікаў, дробных прадпрыемцаў. Іначай кажучы, перспектывы беларускай палітычнасці ў нас абрываюцца на тых грамадзкіх рубяжах, ад якіх пачынаецца непасрэдная залежнасць ад дзяржаўна-польскай касмы ды выплаты зь яе /вялікапрамысловы пралетарыят урадавая адміністрацыя, ведамасныя і манапольныя прадпрыемствы/.

Наша беларуска-палітычная геаграфія пакрыецца з нацыянальна-дэмаграфічнай і адміністрацыйна-эканамічнай. У самім Беластоку можам разьлічваць на ягоныя прадмесці, у якіх выразна відаць беларусаў з прыватнымі вэрштатамі, мінімалістычным бізнэсам. Але ў Гайнаўцы і ў Бельску, як гэта пацьвердзілі наш прагноз камунальныя выбары, ёсць цалкам рэальныя шанцы на беларускую дамінацыю /караёна-польская стыхія не пераважае ў іх/.

Беларускае Дэмакратычнае Аб'яднаньне, сьпехам утворанае ў лютым 1990 г., празь няцэлыя чатыры месяцы ад сваіх нарадзінаў дабілася амаль стапрацэнтнай выбарчай удачы ў мястэчках той жа Гайнаўшчыны і Бельшчыны, і ў Гарадку каля Беластока. Уся

акцыя, важна зазначыць, прайшла на далёкім ад прафесійнасці ўзроўні, які нагадваў не столькі палітыку, колькі палітыканства якраз. Значыць, насыпелі ўмовы для атрымання так знакамітых рэзультатаў, якія, здавалася б, прэчаць нізкаму ўзроўню нацыянальнай сьведомасці нашага насельніцтва. Нешта падобнае наглядзецца ў сталічным Менску, у якім перамагаюць на выбарах беларускія патрыёты, хоць не пачуеш роднага слова на ягоных праспектах... Ніякай загадкі тут няма: справа ў каланіяльным становішчы тэрыторыі. Таму імкненне да таго, каб стацца нацыяй, трэба разумець як імкненне да лепшага жыцця і лёсу. З гэтага, наогул, і бярэцца нацыянальны рух, бо асіміляцыя - гэта рэзігнацыя, згода на чужую ласку, капітуляцыя.

За перспектывы беларускаму палітычнаму руху можна не турбавацца, ён ужо несъмнотны. Спрыяць яму менавіта цяперашні час і вынікаючы з яго тэндэнцыі, чаго не мушу дакладней фармуляваць актуальнаму чытачу. Баяцца трэба нечага іншага - паслядоўнасці мінулага. Не атрымалі мы ў спадчыне ні вопытнага сэнсіўнага грамадскага клімату для беларускай самастойнасці, ні палітычнай культуры тым болей. Робім на беларускай тут палітычнай ніве ўсё так, бы тым першым нумары "Нівы" у пяцьдзсят шостым, калі ніхто з журналістаў тады не ўмеў і двух слоў звязаць на культурнай беларускай мове, ва ўсім спадзеючыся на перакладчыкаў... На жаль, чакае нас і надалей мноства памылак. Інакш не бывае ў маладых народаў. Проста, па законе малодасці.

Ян Іванюк

Беларусы і наменклатура

У працэсе дэканструкцыі камуністычнай сістэмы ў Польшчы адной з галоўных перамоў з'яўляецца г.зв. "наменклатура". Наменклатура гэта даволі агульнае акрэсленне для шырокай групы людзей, якія займаюць кіруючыя пасады ў палітычным, адміністрацыйным і эканамічным кіруючым апаратах. Змена палітычнага становішча непасрэдна паставіла пад пагрозай іх жыццёвыя кар'еры і эканамічны дабрабыт. Натуральна, застаюцца яны найбольш зацікаўленымі праціўнікамі ўсіх зменаў і мэты іх дзейнасці, гэта ўтрыманьне існуючага стану.

На тэрыторыі ўсходняй Беласточчыны праблема наменклатуры мае і свой нацыянальны аспект. У параўнанні да санацыйнай Польшчы, дзе беларус, а асабліва праваслаўны, ня мог працаваць нат як кандуктар на дзяржаўнай чыгунцы, нова ўлада пасляваеннай дзяржавы дала, як здавалася, неабмежаваны магчымасці кар'еры.

Камуністы пра нацыянальнасць не пыталі, абм толькі служыць ім аддана. У першыя гады пасляваеннай рэчаіснасці якраз і быў гэта галоўны фактар у фарміраванні адносінаў беларусаў да новай улады. У дадатак смакам санацыйнай дзяржаўнасці раз-па-раз частавала "Армія Краёва", праводзячы сваю тэрарыстычна-бандыцкую дзейнасць супроць беларусаў.

Хутка выявілася, што новая ўлада не цікавіцца нацыянальным паходжаннем працаўнікоў свайго апарату, толькі калі яны самі адпаведна хутка пра яе забудуць. Найперш пад ціскам інтэрнацыяналізму а пасля 1956 г. - польскага камуна-нацызму, беларусы на пастах былі прымушаны перш-наперш забыць сваю беларускасць. Вядома, у правінцыі было лягчэй. Усе і так добра ведалі адзін аднаго і скрывацца не было перад кім.

З цягам часу становішча сталася, як быццам нармальным: людзі кіраўніцтва выводзіліся пераважна з мясцовага насельніцтва. У гэтай нармальнасці найбольш ненармальным было тое, што беларусы, а прынамсі большая іх частка, якія апынуліся на службе ў партыйным, паліцыйным і адміністрацыйным апаратах сталіся найбольш зацікаўленымі палітыкамі. Павольна, але сістэматычна абмяжоўвалася дзейнасць БГК-Т, змяншаўся абсяг навучання беларускай мовы, татальна дэнацыяналізаваліся г.зв. беларускія ліцэі. З благаслаўствам Масквы і паводле варшаўскіх дырэктываў душылася беларускасць уласнымі рукамі беларусаў. За тым, каб зь беларускага асяроддзя не выйшла ніякая незалежная ініцыятыва сачыла пільным вокам спецыяльнае аддзяленне палітычнай паліцыі, у якім, дарэчы таксама, пераважна працавалі беларусы.

За тое, што беларускасць на Беласточчыне не згібела трэба дзякаваць жменьцы інтэлігентаў, да поўнай меры Праваслаўнай царкве, але, перш за ўсё, польскаму шавінізму.

Польскае насельніцтва Беласточчыны характэрнае, перад усім, фанатычным каталіцызмам. Узгадаванае ўпачуцці вышэйшасці й пагардлівасці да беларусаў, доўга яшчэ не будзе нармальным партнёрам жыцця. Усе канцэпцыі польска-беларускага сужыцця выпрацаваны ў Варшаве няўхільна разбіваюцца аб "усходнюю сцяну". Сапраўдныя пачуцці грамадства заставаліся доўгі час жорстка здуманымі. Зараз, пасля вызвалення з-пад таталітарызму выйшлі на верх з падвойнай сілай і ... у жахліва прымітыўнай форме: - "Чырвоная зараза на Беласточчыне, гэта беларусы. Мучылі нас Колькі і Сярожкі ў міліцыі, правілі намі Ваські і Алешкі з партыйных крэслаў, але канец зараз кацапскай уладзе".

Калі ў прошлагодніх выбарах беларускі незалежны рух паставіў двух сваіх кандыдатаў, было гэта поўнай нечаканасцю для ўсіх, нават саміх беларусаў. Таму і водгук сярод насельніцтва быў слабы, і эмоцыі не ўскіпелі, тым болей, што сама падзея была больш сымбалічнай, чымсці фактычнай акцыяй. Але бел-чырвоная-белы выбарчы плякат з лезунгам: "Беларусы, пра свае справы будзем гаварыць самі!", пачаў новы этап у жыцці Беластоцкай зямлі. Выбары ў тэрытарыяльных рады, што адбыліся 27 мая г.г. ста-

ліся сапраўднай палітычнай канфрантацыяй. З аднаго боку стаяла польска-каталіцкая "Салідарнасць", з другога... , можна бы сказаць, беларусы, але не зусім адназначна. Вядучай сілай зь беларускага боку было, заснаванае чатыры месяцы да выбараў, Беларускае Дэмакратычнае Аб'яднаньне. Партыя карыстаецца даволі вялікай падтрымкай насельніцтва, але людзей якія сьведома падтрымлівалі б ейную ідэалёгію і актыўна працавалі няшмат, так як нацыянальная сьведомасьць усё на невысокім узроўні.

У шырокую выбарчую плятформу БДА ўліліся шматлікія пльні. Адной зь іх аказалася быць і даўняя наменклатура. Людзі наменклатуршніка адчулі пагрозу з боку польскай "Салідарнасці". Псыхалогія дзеяньня вырастала тут з нацыянальнага комплексу: "як жа гэта каб тут намі, у Польшчы, кіравалі беларусы?!". Ніякага значэньня не мела, што фактычны ўдзел у кіраваньні быў частковы, а ў радах беластоцкай наменклатуры палякаў было ня менш, чым беларусаў. Шавіністычны комплекс знайшоў сабе прорву і выплыў бурлівай пенай. Атакаваная на фронце нацыянальным наменклатура пачала шукаць ратунку ў нацыянальнай пльні. Беларускі рух выдаўся многім платформай, у якой можна было праводзіць старую палітыку. Але наменклатура мае свае псыхалагічныя бар'еры і абмежаваньні. Нідзе не паявіліся радыкальныя нацыянальныя праграмы, затое праводзілася "хітрая" палітыка этнічнай салідарнасці: "не гаворым адкрыта хто мы, але і так аддаем голас за сваіх".

Найлепшым прыкладам такога падыходу была Гайнаўка. Найперш самай вялікай праблемай выявілася быць назва выбарчага камітэту: слова "беларускі" было для многіх за сьмелым. Як агня баяліся гэтага слова і ў Беластоку, дзе ўрэшце рэшт, пад ціскам царкоўных кругоў, слова "беларускі" так і не ўжывалася. Ужо ў час выбарчай кампаніі, гайнаўскі, усё ж такі, Беларускі Выбарчы Камітэт, прыняў рашэньне не ўжываць /! / плакатаў з лозунгам "Беларусы галасуйце на Беларускія Выбарчыя Камітэты", як за шмат радыкальным. Невыпадкова, у такім аспэктэ ўгледзела ў беларусах саюзніка паміраючая камуністычная партыя. У большасьці выпадкаў прапановы супрацоўніцтва былі адхілены, але напр. у Гайнаўцы дайшло да "ціхага" паразуменьня.

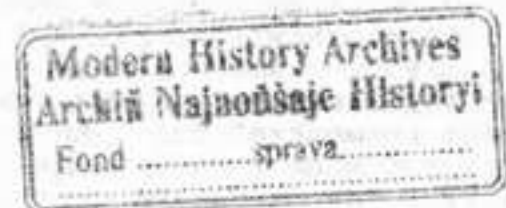
Можна запытаць, чаму ў Беларускія Камітэты трапілі людзі з наменклатуры, або зь яе мэнтальнасцю. Адказ вельмі просты: іншых не было. Беларусы, традыцыйна мала актыўныя, не стварылі сарганізаванай антыкамуністычнай апазыцыі. Людзі наменклатуры, гэта людзі актыўныя, вопытныя і са звычайкай да палітычнай дзейнасьці. Абставіны прымусілі іх уключыцца ў беларускую пльню, але ў якой ступені і ці на доўга?

Результаты выбараў паказалі, што наменклатура не мае шанцаў адбудаваць сваю ўладу ў гарадах. У Бельску і Гайнаўцы, не гаварышы ўжо пра Беласток, уладу захапілі дынамічныя сілы "Салідарнасці". У Бельску і Гайнаўцы дэпутаты Беларускіх Камітэтаў ствараюць істотную апазыцыйную сілу, але наўрад, ці здолеюць гэта выкарыстаць з увагі, перш за ўсё, на сваю ідэалагічную і маральную слабасьць.

Пра свайго роду дасягненьні наменклатуры можна гаварыць у кантэксце вясковых гмінаў. Большасьць выбраных дэпутатаў думалі "па-старому". Нават калі самі асабіста не прыналежылі яны да структуры старой улады, фактычна не зьяўляюцца яе праціўнікамі. Нацыянальная сьведомасьць большасьці дэпутатаў таксама не перавышае сярэдняй. Таму асаблівага прагрэсу ў беларусізацыі не ляга спадзявацца, можа апрача гміны Гарадок. Рады беларускіх гмінаў могуць пачаць праводзіць істотныя зьмены ў формах нацыянальнага жыцця толькі ў выпадку рашучай ініцыятывы, а нат кіраўніцтва "з гары". Тым часам БДА, пакуль што, такога кіраўніцтва не стварае. Наогул магчымасьць такога кіраўніцтва выдаецца мала праўдападобным, паколькі партыя з прынцыпу не выпрацоўвае цэнтралістычнай арганізацыі, а партыйная дысцыпліна наогул не існуе, нават як паняцце.

Што можна сказаць пра будучыню? Новая ўлада, у шырэйшым чымсьці беластоцкі кантэксце, будзе накіроўваць сваю энэргію на зьнішчэньне старой, нянавістнай ёй сыстэмы. На Беластоцчыне першай ахвярай станеца беларуская частка наменклатуры, а затым у пэўнай меры і ўсё беларускае насельніцтва. Мала ёсьць надзеі на паліпэньне эканамічнага становішча. Павысіцца безработае, збанкрутуе шмат малых гаспадарак. Псыхалагічна, беларусы адчуюць сябе найбольш пакрыўджанымі. Як апазыцыя да эндэцкіх схільнасьцяў улады, будзе вырастаць беларускі нацыяналізм. Падзеі за мяжой у напрамку дзяржаўнай незалежнасьці будуць магутным стымулатарам для ўзбуджэньня нацыянальнай сьведомасьці на Беластоцчыне.

Праз чатыры гады беларускае грамадства павінна быць больш сьведомым, больш згуртаваным і больш схільным да радыкальных нацыянальных лозунгаў. Вырасьце разачараваньне да палітыкі ўладаў. Адначасова, зьменшыцца страх перад дзяржавай. Страціць сваё грамадскае значэньне наменклатура. Актыўны ўдзел у жыцьці пачне прымаць адукаваная моладзь, з нацыянальнаю сьведомасьцю сфарміраванай у студэнцкай дзейнасьці. Нават калі будуць гэта нешматлікія адзінкі, стануца яны новымі лідарамі беларускага нацыянальнага руху. У наступных выбарах выступіць супроць палякаў ужо не старая наменклатура, але маладая нацыянальная сіла падтрыманая незадаволеным насельніцтвам, а магчыма, што і з дапамогай незалежнай Беларускай Рэспублікі.

Віктар Мароз

У кааліцыі з крывадушнікамі

У трэцім нумары "КАНТАКТУ" я выказаў ціхую надзею, што царква першы раз у гісторыі праваслаўя ў Польшчы можа быць з народам, а не з уладай. Быў такі момант, што ў гэта паверылі нават найбольшыя рэалісты на Беласточчыне.

Пасля першага кангрэсу Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання, калі ў польскай прэсе з'явіліся раздумныя, шавіністычныя атакі на ўсё беларускае, з царкоўнага боку выйшла прапанова супрацоўніцтва ў выбарах у самаўрады, а архіепіскап Сава прыняў кіраўніцтва беларускай партыі. Пад час гэтай сустрэчы дайшло да поўнага паразумення адносна мэт супольнай палітычнай дзейнасці БДА і беластоцкай епархіі.

Да супрацоўніцтва з царквой імкнулася перад усім беларуская інтэлігенцыя, перакананая ў тым, што "лёс Праваслаўнай царквы ў Польшчы і лёс беларусаў - гэта той самы лёс". У палавіне лютага г.г. абодва бакі былі згодныя і разумелі супольнасць інтарэсаў. Усё паказвала на тое, што альянс будзе трывалым. Прыгадаем, што таксама было вясной 1989 г. перад выбарамі ў сойм і сенат.

"Афіцыйна - заявіў дзеячам БДА Уладыка Сава - царква не можа выступіць як палітычная сіла, яе прадстаўніком будзе Царкоўнае Брацтва". Мэтай супрацоўніцтва мела быць дабро праваслаўнага веравызнання і беларускага народа. Калі заўважым, што на Беласточчыне амаль усе беларусы гэта праваслаўныя і наадварот, то такая кааліцыя ставалася вынікам натуральнай патрэбы і чыстай логікі інтарэсу.

З перспектывы часу відаць, якімі наіўнымі былі маладыя беларускія палітыкі. Яны кіраваліся толькі логікай і патрэбай сэрца, забываючы пра ірацыянальныя фактары і перш за ўсё пра пункт гледжання кааліцыйных партнёраў.

Калі 15 лютага дзеячы БДА прыбылі на першую сустрэчу з Праваслаўным Брацтвам, як афіцыйным прадстаўніком архіепіскапа Сава, то ў сядзібе гаспадара сустрэлі былых актывістаў развязанай Камуністычнай партыі /цяпер - "сацыял-дэмакратаў"/, прадстаўнікоў польскай Хрысціянскай уніі і Украінскага Грамадска-Культурнага Таварыства. Згодна з ранейшымі паразуменнямі з уладкай Савай і кіраўніцтвам Брацтва, беларусы прышлі з добрай воляй паклікаць Беларускі Выбарчы Камітэт, які меў правесці выбарчую кампанію ў самаўрады. Аднак, замест сур'ёзных партнёраў, яны засталі тут усёй масці дэгенератаў. Адна, якіх навыванялі з дзяржаўных пасадаў шукалі грамадскай базы, каб недзе зачэпіцца, другія ж як ашалеўшы ганяліся па Беласточчыне і пераконвалі сялян, што зямля на якой жывуць ужо ад пятага стагоддзя была украінскай і таму яны павінны стаць украінцамі. Сітуацыя камуністаў і "украінцаў"

была падобная - і адны і другія шукалі грамадскай апоры.

Украінскі рух на Беласточчыне паявіўся ў палове 80-х гадоў як супроцьбеларускі фактар. У паліцэйскай практыцы гэта не было новасцю. Ужо перад вайной у беларускіх асяроддзях ствараліся такія "нацыянальнасці", як "праваслаўныя палякі", "паляшукі", "ту-тэйшыя" і іншыя, а украінцы мелі тады сваіх "бойкаў", "гуцулаў" і г.д. Калі на Беласточчыне пачалося адраджэнне беларускага нацыянальнага руху, хутка выявіліся спробы раскалоць гэты рух пляхам унутранай антаганізацыі грамадства. Пад час летніх выбараў у сойм кандыдата "украінцаў" Мартынюка, які выступаў пад неакрэсленай нацыянальна шыльдай "праваслаўны", падтрымоўваў не толькі царкоўны апарат - уладка Сава, святары, Брацтва і Унія Чыквіна, але цішком і палітычная паліцыя.

З'ядуленнем "украінцаў" на Беласточчыне захапляюцца палякі. Яны бачаць у іх збаўчую сілу, якая можа разбіць беларускі палітычны рух. Для палякаў асабліва карысным з'яўляецца тое, што "украінцы" рэдка выступаюць пад сваім нацыянальным сцягам. Найчасцей паклікаюць яны такія структуры, якія не адлюстроўваюць сучаснай нацыянальнасці /"рускі", "русінскі", "падляшскі", "праваслаўны"/. У сакавіку ў найбольш антыбеларускай беластоцкай газеце "Кур'ер Поранні" амаль штодзень з'яўляліся весткі аб пакліканні на Бельшчыне нейкіх "рускіх", "русіна-украінскіх" і т.п. выбарчых камітэтаў. І няважна, што ў такім камітэце часта была толькі адна асоба і ніхто з жыхароў вёскі не ведаў аб яго стварэнні - гэтага было дастаткова для таго, каб палякі крычалі: "шчыра вітаем братоў украінцаў і цешымся з іх палітычнай актывнасці". Чытач такога "Кур'ера", не ведаючы ў чым справа, мог бы падумаць, якія ж тут талерантныя палякі жывуць! Цікава толькі, ці ў такім Пярэмышлі таксама віталі Украінцаў?

Што датычыць "украінцаў", раз толькі адзін з лідэраў гэтага новага руху адкрыта сказаў аб мэтах іх дзейнасці. У інтэрв'ю для салідарніцкай "Гайнаўскай Газеты" /2.3.1990/ старшыня Украінскага таварыства С. Брэнько заявіў: "найлепш будзе, калі наступіць поўная асіміляцыя, згодна з духам веры хрысціянскай". Гэта магло падабацца кожнаму паляку, бо калі ўжо асіміляцыя, то вядома, што ў польскай культуры. Брэнько з лакейскай паслужлівасцю гаварыў: "у Гайнаўцы 70% жыхароў гэта палякі, а астатнія - паляшукі - частка Украінскага народа і некалькі працэнтаў беларусаў". Да гэтага "адкрыцця" заўважым, што нават палякі гавораць толькі пра 50% сваіх у гэтым горадз, а пра паляшukoў да гэтай пары ўвогуле ніхто не згадваў.

Я даволі шырока распісаўся пра т.зв. украінцаў, каб паказаць якога палітычнага партнёра прапановаў беларусам уладка Сава. Аказалася, што калі беларусы раз былі прыняты архіепіскапам, то "украінцы" гаварылі з ім ужо дзесяць разоў. Яны проста бегалі да яго, як да свайго дзядзькі, бо ён жа сапраўды Украінец. Пры гэтым трэба зразумець і логіку каланіяльнай палітыкі дзяржавы. Сярод праваслаўных епіскапаў у Польшчы ёсць чатырох беларусаў, аднак для Беластоцкай епархіі епіскапам устанавілі украінца. Пішу "устанавілі", паколькі згодна з юрыдычнымі уста-

ноўкамі, фактычна найвышэйшай уладай над Праваслаўнай царквой з'яўляецца дзяржаўны ўраднік - міністр, дырэктар ці ім падобны.

Калі на гэтым сходзе прадстаўнікі БДА запрапанавалі супрацоўніцтва толькі Царкоўнаму Брацтву і стварэнне супольнага Беларускага Выбарчага Камітэта, спаткаліся з дзікім крыкам "партнёраў". Нягледзячы на ранейшыя размовы, кіраўнік дэлегацыі Брацтва Ян Піўнік, а пасля Мікалай Ваўранюк /не мяшаць з аднайменнікам, салідным дзеячам БАС-у - рэд./ безупынна паўтаралі: "ёсць сярод нас палякі, рускія і нават адзін грэк, а цяпер дзейлі і украінцы, таму не можам прыняць слова "беларускі", мы - проста праваслаўныя". Адначасова прапанавалі кур'ёзныя назвы камітэта - "грамадскі", "меншасны", каб толькі не "беларускі" ці "праваслаўны". Галоўнай ідэяй Брацтва было жаданне канспіравацца перад палякамі, г.зн. паводзіць сябе па-ранейшаму, выступаць як бліжэй неакрэсленыя тубыльцы. Становіцца Брацтва змянілася м. інш. і таму, бо перад сустрэчай з беларусамі беластоцкая "Салідарнасць" запрапанавала архіепіскапу Сава палітычнае супрацоўніцтва. А калі ўлада прапануе, варта задумацца...

На сустрэчы быў таксама пасол Чыквін. Гэтым разам ён паводзіў сябе як патрыярх. Чыквін гаварыў: "Царква не можа згадзіцца", "Царкве гэта не адпавядае", "мы на акцэптацыю беларускасці ў царкве ніколі не згодзімся". Як кажуць удзельнікі сустрэчы, выглядала гэта так, быццам Чыквін і Брацтва гэта царква. А мне ўсё здавалася, што царква гэта народ. Магчыма, я памыляўся.

Паўстае пытанне, чаму дзеячы БДА працягвалі размову з гэтымі кашмарнымі дзівакамі, хаця глядзелі на іх, як на ненармальных. Большасць беларускай дэлегацыі была за тым, каб не дапусціць да барацьбы паміж царкоўным апаратам і беларускай інтэлігенцыяй, паколькі скарыстала б з гэтага толькі трэцяя сіла. Беларусы згадзіліся нават трактаваць "украінцаў" як роўных партнёраў, без якіх царкоўныя прадстаўнікі не бачылі ніякой кааліцыі. Памятаючы аб тым, што адбывалася пераў парламенцкімі выбарамі, калі Царква, Брацтва, "украінцы" і Хрысціянская Унія Яўгена Чыквіна распаўсюджвалі весткі, што Сакрат Яновіч - агент "Салідарнасці", а Яўген Мірановіч - агент Ватыкану, беларускія дзеячы былі перакананы, што такімі ж амаральнымі метадамі, хлуснёй і правакацыяй будуць яны змагацца і далей.

Вось жа на пачатку сакавіка ў Бельску паказаліся польскамоўныя лістоўкі, напісаныя ардынарнай, прымітыўнай мовай, у якіх нікому невядомае "Сацыялістычнае згуртаванне абароны беларусаў" заклікала ўсіх беларусаў арганізавацца супроць палякаў. Хто быў аўтарам гэтай адозвы? Найбольш гаворыцца пра "украінцаў", м. інш. і таму, што некаторых фармулёвак цяжка было б дашукацца ў лексіцы польскага шавініста. Да рэчы, уся прапаганда "украінцаў" ішла ў напрамку кампраметацыі беларусаў. У гэтым выкарыстоўвалі яны і польскую прэсу, якая, зразумела, заўсёды гатовая была ім служыць.

З увагі на тое, што Царкоўнае Брацтва катэгарычна адкідала назву "Беларускі Выбарчы Камітэт", удзельнікі кааліцыі настанавілі

вілі арганізаваць позныя мясцовыя камітэты - беларускія, "рус-кія", "грамадскія", якія, паводле патрэбы, мелі ствараць кампрамісы ў гмінах. Рашылі таксама выдаць супольную адозву да праваслаўнага насельніцтва ў Польшчы, заклікаючы яго да ўзелу ў выбарах.

26 лютага, калі яшчэ адбываліся перагаворы паміж беларусамі і Брацтвам, "Кур'ер Поранні" змясціў інфармацыю Яна Квасоўскага аб сустрэчы кіраўніцтва Грамадзянскага Камітэта "Салідарнасці" з уладкамі Савай. Як я ўжо пісаў у трэцім нумары "КАНТАКТУ", гэты гэтага камітэта, Лебэнштайн, у снежні 1989 г. заявіў, што не бачыць магчымасці супрацоўніцтва з якімі-небудзь беларусамі, толькі з праваслаўнымі святарамі. Яго аргументы былі такія: "праваслаўныя духоўныя супрацоўнічалі з санацыяй і камуністамі, будуць супрацоўнічаць і з намі, калі ўжо маем уладу". Квасоўскі пісаў, што уладка Сава благаславіў святароў на дзейнасць у "Салідарнасці" і заявіў, што не будзе супрацоўнічаць з "беларускімі нацыяналістамі" /чытай - беларусамі/. На другі дзень уладка Сава ў размове з дзеячамі БДА не прызнаўся да таго, аб чым пісаў Квасоўскі, аднак ніколі не здэмантаваў ягонай інфармацыі ў "Кур'еры".

24 лютага паўстаў у Беластоку Беларускі Выбарчы Камітэт, які імкнуўся выставіць сумесны з Брацтвам спіс кандыдатаў у гандзкую самаўправу. Як мне гаварылі дзеячы БДА, першая сустрэча з кандыдатамі Брацтва выклікала шок. Адзін безупынна паўтараў: "якія ж мы беларусы, калі жывем у Польшчы?", а другі: "мы ўсе праваслаўныя, свае людзі, а якой нацыянальнасці - мы не ведаем, гэта няважна". Зноў трэці /здаецца, большасць так думала/ плёў: "навошта нам выступаць пад назвай "беларускі" ці "праваслаўны" - паглядзіце толькі, што робіцца ў Румыніі; палякі такія ж дзікія азіяты, як румыны". "Хітрасць" беларускага мужыка падказвала ім не адрознівацца ад натоўпу, сядзець ціха, а калі ўжо выступаць, то толькі як штосьці неакрэсленае.

Дзякуючы такой філасофіі, пры камуністах гэтыя людзі маглі шмат чаго дабіцца. Як ляльчыны ў аносінах да ўлад яны ставаліся дырэктарамі, старшынямі, партыйнымі сакратарамі, высокай рангі ўраднікамі. Час змяніўся, але гэтыя людзі засталіся такімі, якімі былі дзесяці гадоў таму - з душой прыгоннага мужыка, які паграбуе пана і будзе задаволены панскай падачкай за сваю верную службу. Такія вось людзі спадзяваліся стануць да выбарчай канфрантацыі з палякамі ў атмасферы разшалелага польскага шавінізму. Не здзіўляюся, што Сакрат Яновіч, пасля гэтай сустрэчы ледзь давадокся да дому. Ведаю, што даволі паслухаць такіх "выдатных" людзей, як дырэктара Мікалая Ваўранюка, інжынера Аляксея Мулярчыка, пасля Яўгена Чыквіна, паэта Мікалая Гайдуга, інжынера Яна Сухадолу ці дацэнта Яна Піўніка, каб нічога не піўшы выйсці зусім п'яным, змучаным, прыбітым. Гэты кампраміс, на які рашыліся дзеячы БДА, здаецца, каштаваў іх нямаля...

Урэшце, 31 сакавіка быў створаны ў Беластоку "Кааліцыйны Выбарчы Камітэт" / больш адпаведнай была б назва "Калабараншыйны"/

У яго складзе знайшліся прадстаўнікі Брацтва, БАС-у, БДА. Камітэт выставіў супольны спіс кандыдатаў, які дзеячы БДА апублікавалі ў польскай прэсе. Сярод дзеячаў Брацтва закіпела. Яны думалі прапагандаваць кандыдатаў толькі ў цэрквах, не паказваюца палякам, словам - поўная канспірацыя, а тут такое няшчасце!.. Дзеячы Брацтва напісалі ў "Газеце Вспулчэнай" /26.4.1990/ заяву і паяснілі, што яны хацелі б быць райцамі, бо ведаюць як зрабіць шчаслівымі ўсіх жыхароў Беластоцчыны, аднак далі зразумець, што не маюць нічога супольнага з ні з беларускасцю, ні з праваслаўем.

Не менш цікавая была канфрантацыя з "украінцамі" у гмінах. 13 сакавіка на сустрэчу мясцовага беластоцкага выбарчага камітэта прыехала пяць "украінскіх" актывістаў. Яны крычалі і тупалі нагамі пратэстуючы супроць адозвы Беларускага Выбарчага Камітэта. Адзін з іх, нейкі малады чалавек, смяўся і крываўся як малпа ў клетцы, калі выступалі беларусы. Цяжка сядзець за адным сталом з малпамі, калі няма дрэсіроўшчыка. Выдавочна такое захаванне было ім даспадобы, бо пасля гэтай сустрэчы яны ездзілі на ўсе сходы Беларускага Выбарчага Камітэта, сядзелі сярод жыхароў вёскі, крычалі і вылі, калі выступаў ягоны прадстаўнік. На сходзе ў Орлі, які адбыўся 15 сакавіка, яны да таго абрыдлі жыхарам, што іх проста выкінулі з залы.

У красавіку "украінцы" змянілі тактыку. У той час, калі беларусы арганізавалі па ўсёй Беластоцчыне сходы жыхароў вёсак, на якіх сяліне выбіралі кандыдатаў у гмінныя самаўправы, то "украінцы" наведвалі нейкага аднаго чалавека ў вёсцы, прадстаўляліся як т.зв. "нашыя людзі" і прапанавалі яму кандыдаваць. Калі гаспадар згаджаўся, яны хутка афармлялі рэгістрацыю. Найчасцей такі кандыдат нават не ведаў, што ён зарэгістраваны яшчэ украінец. Такім спосабам яны змаглі выставіць дзесяткі кандыдатаў у гмінах Бельскай акругі.

Паўстае пытанне, ці варта ствараць кааліцыі з амаральнымі і палітычна ненадзейнымі элементамі? На маю думку, цяпер іншага выхату не было. Калі б беларусы пачалі барацьбу паміж сабою, давялі б толькі да сваёй палітычнай смерці. Памятайма, што кааліцыйныя партнёры гэта ж таксама нашыя беларускія людзі, якім патрэбнае не толькі спачуванне, але і дапамога ў злабыцці чалавечай годнасці. Калі яны будуць людзьмі і перастануць быць халопамі - будуць і беларусамі. Аднак на тое патрэбны цярылінасць і праца. Магчыма, што калі б нехта ў свой час дапамог Яўгену Чыквіну, сёння быў бы ён добрасумленным чалавекам, а не крывадушнікам і калабарэцтвамістам, які толькі кампраметуе народ, да якога часам прызнаецца.

Можна сумнявацца, ці ў будучыні БДА будзе арыентавацца на падобныя кааліцыі. Усё ж застаецца адкрытым пытанне, куды нас накіруе тая будучыня? Ці раздавіць нас паліцыя акупантаў з дапамогай нашых дэгенератаў, а польскі шавінізм затопча нашу годнасць, ці маладое пакаленне зможа супроцьстаяць гэтым імкненням нашых "братаў і прыцеляў"?

Вядзьмак Менскі

ВАРТАЎНІКАМ ГУЛАГУ
альбо
ТУТЭЙШАЙ ВАНДЭІ

У Галкоме парты
Вандэўцы ўпартыя.
"Бо для іх перабудова -
гэта здрада Гарбачова"
іхній д'ябальскай тыраніі
на касьцях былой Расіі -
Праваслаўнай... Іншаслаўнай...
як і ў іх - Самадзяржаўнай...

Вера - новая ў Вандэі.
Вось - асноўныя "ідэі":

"... грамадзяне - нашы зэкі.
Хай мяняюцца Генсэкі -
толькі МЫ, НАМЁНКЛАТУРА,
партакратаў дыктатура
будзем вечна правіць сьветам:
селянінам і паэтам,
і рабочым і вучоным... -
тым натоўпам незьлічоным...
А як хто захоча зькінуць
нашу УЛАДУ - тыя зькінуць
у астрозе, у дурдоме,
у застрашаным садоме..."

Не, Вандэя, - мы ня зьгінем!
Бог народ наш - не пакіне!

За жыцьцё мы будзем біцца
І на вёсцы, і ў сталіцы...

Уваскросьне наша Паміць
Уваскросьне наша Мова...
І уздымецца над намі
Жыцьцядайны Крыж - на нова!

МАНАЛОГ РОЎНААПОСТАЛЬНАГА КНЯЗЯ
УЛАДЗІМІРА - ПРАЗ 10 ВЯКОЎ

/Парты мафіёзнага атеізму/

-Пашлюбаваліся - і годзе,
чарую - каб нячысты зьлез:
пад сонейкам Тысячагоддзя
я ахрыпчу... КПСС!..

ПРЭАБРАЖЭНЬНЕ

... ніводнаму з Саўлаў
Хрыстос не змяінае
стаць Паўлам...

Т а м хрыбет паламалі нячыстаму
У 45-м. Т у т - толькі цяпер.
Мы пакаемса, людцы, мы - выстаім.
І - сканае паранены з ь в е р.

Ды, канаючы, ён угаворвае -
каб ня верылі Продкам сваім...
каб працягвалі т у ю гісторыю,
што адплоднена й "хрышчана" ім...

Годзе! Зь бесам мы болей ня згодзімся -
хай завецца ён "Маркс"... ці "Фур'е"...
Мы адродзімся, людцы, адродзімся!
Дасьць Гасподзь, як "яны" - у ФРГ!..

МЭНСК - БЕЛАРУСЬ

25 ЛЮТАГА - 4-17-25 САКАВІКА 1990 г.

100-тысячны мітынг: "Далоў, Сакалоў!
Далоў мафіёзную ўладу!"
І рэха паўсюднае кліча: "Далоў!
Уладу - Народным Радам!"

Жыві,
Беларусь!
І - каб вольнай быць -
на выбарах ладзь хаўтуры
тым,
хто на карку народным сядзіць:
ПАРТЫІНАІ НАМЭНКЛАТУРЫ!

ХРЫСТОС І АЙЧЫНА

Раскрыжаваньне кат завершыў...
аблашчыў кужаль кроў Жыцьця...
так: Плаччаніца - гэта Першы
мой Бел-Чырвона-Белы Сьцяг!..

/Выбраныя вершы са зборніка Вядзьмака
Менскага "Сказ пра бясоўскі палон",
выпуск якога рыхтуецца ў выдавецтве
КАНТАКТ/

Г І С Т О Р Ы Я

Юры Туронак

Загадка смерці Францішка Аляхновіча

Пад час нямецкай акупацыі з рук скрытых забойцаў загінула шмат беларускіх палітычных, культурных і рэлігійных дзеячаў. Сярод іх - Францішак Аляхновіч, Вацлаў Іваноўскі, Уладзіслаў Казлоўскі, Юліян Саковіч, Леанід Маракоў, каталіцкія духоўныя Станіслаў Глякоўскі, Вінцэнт Гадлеўскі, Антон Неманцэвіч, праслаўныя духоўныя Аляксандр Коўш, Іван Аляхновіч і іншыя.

Калі раней, пры савецкай уладзе, бадай усе ахвяры рэпрэсій можна запісаць на рахунак НКВД, то ва ўмовах нямецкай акупацыі ў гэтых адносінах становішча было далёка неадназначным. Беларускія нацыянальныя дзеячы былі солю ў вачах не толькі савецкага і польскага падполляў, якія імкнуліся аднавіць сваю ўладу ў Беларусі. Яны гінулі таксама ў засценках СД і нямецкіх канцлагапраў, м. інш. у выніку правакацыйных даносаў савецкіх, польскіх і нават беларускіх дзеячаў, якія такім чынам, г. зн. нямецкімі рукамі, імкнуліся пазбыцца ідэйных канкурэнтаў.

Выяўленне ініцыятараў і выканаўцаў скрытых забойстваў — справа вельмі складаная, а ў некаторых выпадках безнадзейная. На прыклад, акалічнасці замаху на Іваноўскага, які адбыўся 6 снежня 1943 г. у Менску. Сабраны аўтарам вялікі матэрыял /прэса, успаміны, паказанні сведкаў/ доўгі час не даваў падставы для адназначнага вываду, у сувязі з чым цяжка было аспрэчваць версію Івана Новікава, выказаную ў яго "дакументальнай" аповесці Дарогі скрыжаваліся ў Мінску аб тым, што ініцыятарам і выканаўцам забойства быў партызан Аляксандр Камінскі. І толькі нечаканая шчаслівая архіўная знаходка дазволіла ўстанавіць, што ўжо 22 лістапада 1943 г. /г. зн. дзв трыдні раней!/ начальнік СС і паліцыі Беларусі фон Готберг ведаў аб рыхтуемым замаху, які паводле яго слоў, выканаўць "самыя беларусы". А гэта сведчыць аб тым, што згаданы "герой падполля" быў агентам менскай паліцыі і выконваў яе загады.

Акалічнасці скрытых забойстваў у час акупацыі патрабуюць салідных даследаў, свабодных ад такой ці іншай палітычнай накіраванасці. На жаль, да гэтай пары, нашы гісторыкі кіраваліся іншым прынцыпам, а менавіта да множання любімы сродкамі радоў "герояў падполля" і іх "подзвігаў" у вынічанні беларускіх нацыянальных дзеячаў. Такім чынам, акрамя Іваноўскага, на рахунак "народных мсціўцаў" запісваліся Гадлеўскі і Саковіч, з якіх першы быў знішчаны гестапаўцамі, а другі - палякамі на Лідчыне.

Апошнім часам з'явілася ў друку некалькі артыкулаў пра гэтага выдатнага беларускага драматурга, ягонае жыццё, творчасць

і перапахаванне на віленскіх Росах. Вядома, закралася і справа смерці Аляхновіча. Цікава заўважыць, што калі Віктар Сенкевіч у амерыканскім "Беларускім Сьвеце" /1988, № 20/ і Хведар Нюнька ў "Чырвонай Змене" /16.12.1989/ пісалі, што быў ён забіты савецкім падпольшчыкам, то Лявон Крыніцкі ў сваім артыкуле апублікаваным у беластоцкай "Ніве" /14 і 21 студзеня 1990/ заўважыў, што Аляхновіч загінуў "ад рукі невядомага тэрарыста ў нявысветленых абставінах".

Маючы на ўвазе справу забойства Іваноўскага, нельга ігнараваць гэтыя разыходжанні. Праўда, Нюнька паўтарыў здаўна распаўсюджаную версію, аднак, так як і ранейшыя аўтары, не прадставіў доказаў гэтай версіі і нават не спаслаўся на такія доказы. З публікацыі гэтага аўтара можна зрабіць вывад, што ўся справа даўно і канчаткова высветлена, вырашана і не перагляд непатрэбны. Аднак выказванне Крыніцкага інтрыгуе і заахвочвае правярць верагоднасць гэтай традыцыйнай версіі забойства Аляхновіча.

Францішак Аляхновіч - выдатны драматург, аўтар кнігі У капцюрэх ГПУ /Вільня 1937/, рэдактар "Беларускага Голасу" у акупіраванай немцамі Вільні быў забіты 3 сакавіка 1944 г. у Вільні ананімным тэрарыстам стрэлам з пісталету ў галаву. Аб гэтым забойстве неадкладна паведамлілі віленскія, а за імі менскія газеты і берлінская "Раніца". У паведамленнях падкрэслівалася, што "гэтае новае подлае забойства чырвонай Масквы яшчэ раз сведчыць аб тым, што бальшавізм імкнецца фізічна вынішчыць лепшых змагаюў за незалежнасць Беларусі".

Беларускае грамадства, якое добра ведала аб тэрарыстычных дзеяннях савецкіх партызанаў, у тым ліку аб спаленых імі школах, забітых настаўніках, ці сялянах, якія выконвалі абавязковыя пастаўкі сельскагаспадарчых прадуктаў, мела ўсе падставы паверыць паведамленню кантраляванай немцамі прэсы аб забойстве Аляхновіча маскоўскімі агентамі. Гэта было так несумненна, як несумненна пасля ночы наступае дзень.

Усё ж гэтыя аксіяматычныя паведамленні, распаўсюджвання зараз жа пасля забойства без папярэдняга следства, відаць, не задавальнялі дзеячаў Беларускага Нацыянальнага Камітэту ў Вільні, якія ведаючы складанае становішча ў гэтым горадзе і акалічч імкнуліся атрымаць ад нямецкіх улад больш канкрэтную звестку аб забойстве Аляхновіча. Праз нейкі час такая звестка сапраўды была атрымана, аб чым шмат пазней паведаміў тагачасны старшыня БНК доктар Баляслаў Грабінскі, як наступае:

"Пасля немцы з Гебітскамісарыяту сказалі нам, што забойца быў злоўлены і зліквідаваны. Гэта быў, быццам бы, камуніст, з тыповым лятувіскім прозвішчам, прысланы з Налібоцкае пушчы на загад Масквы. Ці сапраўды савецкі агент быў злоўлены, ці немцы выдумалі гэтую версію, мы не былі пэўныя" /"Беларус", сакавік 1984/.

Гэтая інфармацыя віленскага Гебітскамісарыяту на сутнасці не адрознівалася ад ранейшых цыяных паведамленняў у газетах,

аднак адзін яе аспект заслугоўвае на ўвагу. Вось жа, у той час, калі нямецкая паліцыя ў Вільні не скрывала прозвішчы прыгавораных да расстрэлу крымінальных злачынцаў ці ворагаў акупацыйнага рэжыму, прозвішча забойцы Аляхновіча, які быццам бы быў злоўлены, ніколі не было выяўлена. Проста неверагодна, што немцы свядома адмовіліся ад выкарыстання гэтага факта ў антысавецкай прапагандзе, які мог бы выдатна падмацаваць пададзеную ў газетах версію. Такім чынам, сумненні дзеячаў БНК у тым, што агент быў арыштаваны, ідэнтыфікаваны і пакараны можна лічыць абаснаванымі. На гэта паказвае і адсутнасць адноснай дакументацыі ў архіўных фондах віленскіх паліцэйскіх і цывільных акупацыйных улад.

Пасля вайны справа забойства Аляхновіча не экспанавалася беларускімі савецкімі гісторыкамі і пісьменнікамі. Затое больш увагі ёй прысвячалі эміграцыйныя публіцысты, якія, як правіла, паўтаралі нямецкую версію і дапаўнялі яе "новымі акалічнасцямі". Раман Шарупіч "устанавіў" нават прычыну забойства, якой мелася быць выяўленне Аляхновічам праўды пра савецкія канцлагеры, прадстаўленай у ягонай кнізе У капцюрэх ГПУ /"Беларус", снежань 1973/. Такі погляд выказаў і Віктар Сенкевіч у цытаваным "Бел.Сьвеце". "Удакладняліся" інфармацыі і пра "маскоўскага агента". Паводле польскага пісьменніка П'эфа Мацкевіча, забойца карыстаўся "чыстай беларускай мовай", што чула жонка Аляхновіча /Ю. Мацкевіч, Не тэза глосьно мувіць, Лондан 1985, с.273/.

Усе гэтыя весткі ўплывалі на фарміраванне грамадскай апініі не толькі на эміграцыі, але і на бацькаўшчыне, аднак бліжэйшы іх аналіз дазваляе выказаць істотныя сумненні адносна іх праўдзівасці. Аляхновіч сапраўды баяўся помсты НКВД за сваю кніжку, у сувязі з чым у чэрвені 1940 г., напярэдадні акупацыі Літвы Чырвонай Арміяй, імкнуўся перайсці на акупіраваную немцамі тэрыторыю, аднак без неабходных дакументаў не быў прапушчаны нямецкімі пагранічнікамі /Язэп Малецкі, Пад знакам Пагоні, Таронта 1976, с.33/. У выніку Аляхновіч вярнуўся назад і цэлы год жыў у савецкай Літве, аднак рэпрэсіраваны не быў. Праўда, крыху пазней, ужо пад нямецкай акупацыяй, ён пісаў, што цэлы год хаваўся і гэта яго выратавала ад арышту, аднак цяжка паверыць, каб на працягу цэлага года НКВД не змагло схапіць шуканага чалавека. А гэта дазваляе меркаваць, што тады Аляхновічам асабліва не цікавіліся.

Неверагоднае і выказванне Мацкевіча пра мову забойцы, на што звярнула ўвагу Раіса Галяк /"Беларуская Думка", 1984, № 29, с. 37/. Вось адпаведнае сведчанне жонкі Аляхновіча, апублікаванае Грабінскім у цытаваным нумары "Беларуса":

"У пятніцу, позна вечарам, я адчыніла ўваходныя дзверы на званок і ўвайшоў чалавек каля трыццаці, у кароткай куртцы. Я думала, што нехта з беларусаў, бо я знала толькі нямногіх. Дзіўна толькі выдалася мне, што ён не прамовіў ні слова /падкр. - Ю.Т./, каб прывітацца. Ад дзвярэй можна было бачыць Францішка за бюркам у малым пакоіку. Чалавек, якога я ўпусціла, скоро падыйшоў да бюрка, выстраліў колькі разоў і хутка выйшаў. Усё гэта трывала некалькі хвілін".

У святле гэтага сведчання выказванне Мацкевіча пра "чыстую беларускую мову", якой карыстаўся забойца, можна было б лічыць літаратурнай фікцыяй, калі б не адна акалічнасць. Вось жа ў 1970 годзе ў эміграцыйным часопісе "Веча" /№ 9, с.6/ Янка Станкевіч, выступаючы пад псеўданімам Давідовіч Гор, выказаў погляд, што Аляхновіча забіў не "маскоўскі агент", але дзеячы польскага акоўскага падполля за тое, што рэдагаваны ім "Беларускі Голас" змяшчаў спісы беларусаў забітых акоўцамі на Лідчыне. У такім выпадку Мацкевіч, хаця няраз асуджаў А.К. за супрацоўніцтва з немцамі, мог быць зацікаўлены дэзінфармацыяй.

Выпадае заўважыць, што прадстаўленая Станкевічам версія забойства не пашыралася ў эміграцыйным друку, як беларускім, так і польскім. Магчыма, лічылася яна неверагоднай, або не ўкладвалася ў пажаданую схему. Усё ж гэтая версія заслугоўвае на ўвагу, хаця б па той прычыне, што Янка Станкевіч, як дзеяч БНК у Вільні, старшыня падпольнага Беларускага Нацыянальна-Дэмакратычнага Аб'яднання і удзельнік перагавораў з Галоўным Камандаваннем А.К., добра арментаваўся ў тагачасных падзеях на Віленшчыне. Акрамя таго, якраз Станкевіч падрыхтоўваў спісы ахвяр акоўскага тэрору на Лідчыне, якія друкаваліся ў "Беларускім Голасе" /Л.Галык, Успаміны, ЗША 1982, ч.І, с.176/. А гэта значыць, што ён меў блізкае дачыненне да разглядаемай справы.

Выяўленне значнасці Арміі Краёвай у адносінах да беларускага насельніцтва супярэчыла інтарэсам польскага падполля, у сувязі з чым можна яго разглядаць, як матыў забойства. Верагоднасць версіі Станкевіча падмацоўвае яшчэ і той факт, што выяўленнем гэтых значнасціў не былі зацікаўлены і немцы, якія пастаўлялі зброю некаторым акоўскім фарміраванням, м. інш. на Лідчыне, для барацьбы з савецкімі партызанамі. Таму невыпадкова чыноўнікі віленскага Гебітскамісарыяту пускалі дзеячам БНК дым у вочы і накіроўвалі іх увагу на ўлўнога бальшавіцкага агента, што, дарэчы, у вялікай меры ім удалося.

Вясной 1944 г. немцы імкнуліся наладзіць палітычнае супрацоўніцтва з палякамі ў Вільні і прыцягнуць фарміраванні А.К. да сумеснай абароны гэтага горада перад Чырвонай Арміяй. Гэтыя абумоўленні ўплывалі на мадыфікацыю іхняй прапаганды, у якой экспанаванне акоўскіх значнасціў было ўжо непажаданым. Таму неўзабаве "Беларускі Голас" быў вымушаны спыніць публікацыю спісаў беларусаў забітых на Лідчыне. Па гэтай самай прычыне не быў надрукаваны артыкул Янкі Станкевіча пра становішча ў Лідскай акрузе, у якім аўтар пісаў пры тысячы ахвяр польскага тэрору. Гэты артыкул захаваўся на эміграцыі і толькі ў 1985 г. быў апублікаваны ў "Летапісе беларускай эміграцыі" /жнівень 1985, № 28/.

На карысць версіі Станкевіча сведчыць яшчэ адна акалічнасць. Калі б забойства Аляхновіча было выканана савецкім падполлем, то можна было б выявіць адпаведную дакументацыю. Тым часам, як устанавіў Васіль Быкаў, у архівах праваахоўчых органаў БССР адсутнічаюць звесткі пра судзімсць і лёс Аляхновіча /"ЛіМ" 7.10.1988/.

Нягледзячы на большую верагоднасць версіі Станкевіча таксама не з'яўляецца доказам. Аднак, улічваючы прадстаўленны акалічнасці, гэтая версія дазваляе засумнявацца ў верагоднасці выказванняў тых аўтараў, якія выканаўцам забойства лічаць савецкага агента. Такім чынам, пакуль не знойдуцца дакументальныя доказы, смерць Францішка Аляхновіча будзе заставацца загадкай.

Лямец

Забуты тэкст Вацлава Ластоўскага

Наўрад ці патрабуе каментарыя гэты твор - дастаткова ясны, лагічна зграбны, дакладны і, галоўнае, надта ж злободзённы, хоць і напісаны 65 гадоў таму назад /у 1924 г./. Паўна кожны з чытачоў па-свойму адчытае ліст Вацлава Ластоўскага і суаднясе прачытанае са сваім уласным светаглядам, з гістарычным вопытам свайго народа. Народа вартага больш шляхетнага лёсу, чым заставацца блзвольнымі, безаблічнымі насельнікамі рэгіянальнага комплексу па вытворчасці высокатаварнай свініны, бульбы, калійнай солі, машыны дзвільнага ракетна-ядзернага палігона. Іншае Беларусі - краіны нацыянальнае, свядомае сваіх гістарычных кляйнот імперыяльнай сістэмы пад шыльдаю "единого могучего" бачыць не жадала.

Паўна друкуемы ніжэй матэрыял не пакіне раўнадушным аніводнага беларуса прагнага бачыць сваю зняволеную Радзіму вольнай суверэннай дзяржавай, а свой шматпакутны свабодалюбны народ - н а р о д а м. Словам, палітычная думка беларуская, якая здавалася канчаткова вынішчана, вытраўлена, сёння зноў падае адраджэнчы голас і паклікаецца на спадчыну вешчаноў беларускага духу.

Копія ліста знойдзена ў адным з прыватных архіваў віленскіх беларусаў. Арыгінал, як можна зразумець з кантэксту, быў накіраваны Ластоўскім да рэдактара грамадска-палітычнай газеты "Эхо" /"Айдас"/, што выходзіла ў Коўне ў 20-я гады. Чытай жа, шануюны чытач, думай і рабі выснову.

Милостивый Государь Господин редактор

Мне, как старому белорусскому деятелю, больно было читать характеристику белорусского движения изложеную в вашей уважаемой газете /... № 109, 15 У/, тем более, что изложенное не совсем соответствует действительности. Для меня, который стоит в первых рядах белорусского возрожденческого движения уже многие

годы было совершенно ново, что среди белорусов существует направление монархическое. Я думаю, даже более того - совершенно уверен в том, что такого направления белорусское движение совершенно не имеет. Белоруссия к началу XIX столетия представляла собой исключительно крестьянский народ, его бывшее дворянство поголовно ассимилировалось с поляками и частично русскими. Этим обуславливалась то, что белорусское национальное возрождение началось не с верхних национальных слоев и не с церкви, а зародилось и росло вместе с распространением социализма. Первые социалистические объединения выдвинули белорусское возрожденческое движение, питали его и питают по сие время. Белорусское возрождение держится исключительно на крестьянских массах и её представителях. Крестьянские белорусские массы и крестьянская интеллигенция впоследствии в наше время выдвинули и идею белорусской /кривской/ государственности.

В 1917 году всебелорусский учредительный конгресс в Минске /1870 депутатов/ провозгласил независимость Белоруссии /1/. За свою независимость белорусы боролись, проливали кровь, несли и несут бесчисленные жертвы.

Да, бывший многие годы поработенным белорусский народ проснулся национально и требует себе государственной независимости, как неперемное условие для своего духовного раскрепощения. Ясно, что это стремление к независимости затрагивает интересы русского и польского империализма, которые в трогательном единении третьего русского интернационала с польской энциклопедией, разделили белорусскую территорию между Россией и Польшей пресловутым Рижским миром.

Ясно, что белорусское стремление к независимости имеет многочисленных и лютых врагов в рядах национально настроенных русских /единая и неделимая Россия с царем или без царя - безразлична! / и поляков /Польша в границах 1772 года!/. И вот почему я утверждаю, что обвинение белорусского движения в монархизме есть абсурдом, ибо белорусское возрождение и - какого-бы ни было толка - русский или польский империализм - две разные совершенно не совместимые стихии.

Основанием белорусского возрождения служат:

1. исторические традиции своей государственности, просуществовавшей как федеральная единица в связи с Литвой и Польшей до конца XVIII столетия;
2. этнографический элемент со своим особым языком из семьи славянских, особым своеобразным укладом жизни, экономическими взглядами и требованиями;
3. расовый элемент: белорусы /кривичи/ и русские - две разные расы. Данные антропологии свидетельствуют, что мы, белорусы /кривичи/ по антропологическим особенностям принадлежим к арийскому типу, а русские, или собственно великоруссы являются ославянившимися /по языку/ монголами. Следовательно, белорусское движение является по существу сепаратным от России, а движение национально расовым и в этом отношении оно сходно с движением ирландским.

От самого зарождения белорусского возрождения, как выше было сказано, оно руководится группами социалистически настроенными. В период 1905 года руководители белорусского движения "Белорусская Социалистическая Громада" впоследствии распавшаяся на партии белорусских "социал-революционеров" и "социал-демократов"; во время немецкой оккупации в Минске /1918/ создавалась безызвестная и немногочисленная группа /4-5 человек/ белорусских "социалистов-федералистов"; последняя никогда не имела влияния и нераспространялась дальше своих основателей. Во время Российской революции 1917 года появилась Коммунистическая партия Белоруссии. В последние годы /1920-1921/ начала развиваться национально настроенная группа "Селянски Саюз".

Все вышеперечисленные белорусские партии, кроме коммунистов, борются за независимую Белорусскую Демократическую Республику. Последовательный порядок перечисления партий показывает степень их влияния, требуется оговорка только относительно коммунистов. Как известно, Коммунистическая партия Белоруссии руководит Белорусской Социалистической Советской Республикой. Влияние её там довольно велико благодаря тому, что она сумела обстоять перед Московским центром право вести национальную работу: создавать школы, издательства на белорусском языке и прочее. Но в последние годы не менее /начинает приобретать влияние Коммунистическая партия и на белорусской территории, вошедшей в состав Польши. Коммунисты достигли тут успехов благодаря всевозможного характера преследованиям, которым подвергаются белорусы под польской оккупацией.

В этом случае польский шовинизм оказался лучшим рассадником коммунизма среди белорусского населения. Однако из этого не следует, что белорусы, особенно руководящие белорусским движением вопреки, безкритически относятся к этому распространению коммунизма. Лучшим доказательством против коммунистической борьбы является существование и громадное влияние других партий, особенно в последнее время, групп с ясно обозначившейся национальной программой, которые начинают приобретать все больший престиж в массах.

Влияние духовенства на белорусские массы, благодаря тому что церковь православная несет русификацию, а католическая опостылевшую белорусам колонизацию, незначительна. Группа ксендзов белорусов, хотя и довольно значительная, но не проявляет активности; группа белорусов православных священников немногочисленна и не крепка национально.

Около идейно белорусского движения все время пицат разного толка авантюристические и безоглядные элементы, вроде упомянутых Вами Балаховича, который белорусским съездом в Праге в 1922 г. объявлен врагом белорусского народа и никаким образом не может представлять белорусское движение /2/.

Вот объективное изложение настоящего состояния белорусского движения.

Теперь, относительно позиции, занимаемой белорусскими партиями и группами /к/ Латвии. Представление белорусам Латвии национальной автономии было встечено всеми белорусскими организациями и партиями как дружественный акт латвийского народа. Белорусское движение в целом, в лице представителей своих организаций и партий приняло этот акт с глубокой благодарностью и весьма дорожило им. Мы должны оценивали значение клочка земли в мире, где не только не преследовали белорусов за то, что они белорусы, но где наравне с другими белорусы пользовались правом на культурное развитие. И со стороны белорусского движения до сих пор не было ни одного акта, который бы оспаривал у Латвии Латгалию. Карта "Белорусская Народная Республика" печатаная в 1918 г., когда еще не были зафиксированы настоящие границы Латвии обозначает красной линией территорию расселения белорусов, не показывает, что белорусы на означенной территории составляют большинство. К таким территориям принадлежит и Латгалия. Там белорусское население существует меньшинством. Вдобавок, мне не представляется возможным отторжение Латгальской территории белорусами /если бы такая тенденция существовала/, ибо у белорусов до сих пор нет своей государственной территории. А отторжение к частям, оккупированным Польшей или Советской Россией, было бы сверх курьезным и самое мнение неразумным.

И мне кажется, что вся буря, разразившаяся так грозно в Латгалии над головами белорусских учителей, является последствием провинциальных сплетен и интриг с одной стороны лиц и группок оккультиствующих около белорусского движения, с другой — недоброжелателей всякого сепаратизма в общем, а белорусского в частности. Я тут подразумеваю российских и польских империалистов.

Я думаю, что создание независимой Белоруссии в латвийском народе и его руководящих кругах может пользоваться вполне понятными симпатиями, как народа, который сам недавно сбросил с себя чужой гнет. Точно так же как среди общественных белорусских кругов пользуется искренней симпатией Латвия, Литва, Эстония; народы как и наш, крестьянские, но раньше нас сумевших отстоять свою независимость, а этим самым служащие для нас примером и надеждой на осуществление наших стараний. Мы прекрасно понимаем, что существование независимых балтийских республик тесно связано с возможностью нашего освобождения и поэтому белорусское движение дорожит независимостью каждой из новообразованных республик как залогом своего в будущем раскрепощения.

Я буду весьма Вам обязан, г-н редактор, если Вы ради выяснения истины, соизволите поместить в Вашей уважаемой газете настоящее мое письмо.

Примите заверение в искреннем к Вам почете.

В. Ластоўскі, б. председатель Совета Министров Белорусской Народной Республики

У пастскрыпту Ластоўскі дабаўляе наступнае:

В латвийской прессе, между другими обвинениями, появились и обвинения на издаваемый мною в Ковно журнал "Кривич", которому была приписана также тенденция "латвийского" сепаратизма, что разумеется является чистейшим вымыслом, о чем прошу убедиться из присылаемого вместе с самим письмом, комплектом "Кривича". В.Л.

/1/ Памылка: першы Усебеларускі з'езд не абвясціў незалежнасці Беларусі - гл. "КАНТАКТ" № 2, с. 26.

/2/ Памылка: канферэнцыя ў Празе адбылася ў верасні 1921 г.

АД РЭДАКЦЫІ

Васіль П., Беласток. Дзякуем за дасланне матэрыяла аб акоўскім тэроры на Беласточчыне. Рэдакцыя рашыла іх выкарыстаць у наступным выпуску ў кантэксце шырэйшай распрацоўкі злачынстваў польскага падполля на гэтай тэрыторыі.

Валя Г., Менск. Рэдакцыя пагаджаецца з Вамі, што гісторыя Саюза Беларускай Моладзі заслугоўвае на аб'ектыўную публікацыю, аднак яе нешаблоннае прадстаўленне немагчымае ў рамках кароткага артыкула. Спадзяемся ў 1991 г. выпусціць асобную брашуру аб гэтай арганізацыі.

Жэня М., Варшава. Палемічныя заўвагі да артыкула В. Мароза аб нашых "дэгенератах" зацікаўляюць, аднак надыйшлі прозна. Апублікуем у чарговым выпуску.

Да ўсіх аўтараў. Рэдакцыя перагледзела сваю ранейшую пазіцыю, якая дапускала магчымасць стасавання ў "КАНТАКЦЕ" разнастайных беларускіх правапісаў, згодна з пажаданнем аўтараў паасобных тэкстаў. Не хочам больш здэкавацца з роднай мовы і, пачынаючы з наступнага выпуску, пераходзім на адзін акадэмічны правапіс.